

Oriental Journal of Philology**ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY**

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**THE ARTISTIC AND PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF LOVE IN POETRY****Parizod Turopova**

Associate Professor at Jizzakh State Pedagogical University (JDPU)

Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences

E-mail: turopova.parizod@bk.ru

Jizzakh, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: concept of love, romantic lyrics, philosophical lyrics, lyrical hero, spiritual experience, love, jealousy, relationship, marriage, hurt, pain, symbol, poetics of colors, artistic image, metaphor, individual poetic style.

Received: 03.10.26**Accepted:** 04.10.26**Published:** 05.10.26

Abstract: This article examines the artistic and philosophical interpretation of the concept of love in Mehribon Abdurahmonova's poem "Ishq Nafasi" (The Breath of Love). It analyzes the impact of love on the human psyche and its interplay with contradictory emotions such as tears, jealousy, anguish, suffering, union, and separation. The lyrical protagonist's journey—seeking love, enduring its trials, and ultimately realizing it as an "invaluable treasure"—is explored through the lens of poetic and psychological dynamics. Also, the semantic function of symbolic images such as "coal", "tig", "knife", "ganj", "mil", "buranji" in the work, and the artistic-aesthetic and emotional-psychological function of color descriptive epithets such as "red-red love", "white jealousy", "green-green vase", "golden hajr" are highlighted. As a result, it is based on the interpretation of the image of love in the work as a spiritual test, a spiritual refuge, and a force that leads a person to the top.

**SHE'RIYATDA ISHQ KONSEPTINING BADIY-FALSAFIY TALQINI
(Mehribon Abdurahmonovaning "Ishq nafasi" she'ri misolida)**

Parizod Turopova

JDPU dotsenti, f.f.f.d(PhD)

E-mail address: turopova.parizod@bk.ru

Jizzax, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: ishq konsepti, ishqiy lirika, falsafiy lirika, lirik qahramon, ruhiy kechinma, ashk, rashk, vasl, hajr, ozor, ranj, ramz, ranglar poetikasi, badiiy obraz, metafora, individual poetik uslub.

Annotatsiya: Maqolada Mehribon Abdurahmonovanning “Ishq nafasi” she’rida ishq konseptining badiiy-falsafiy talqini tadqiq etiladi. She’rda ishqning inson ruhiyatiga ta’siri, uning ashk, rashk, ozor, ranj, vasl va hajr kabi ziddiyatli kechinmalar bilan uyg’unligi tahlil qilinadi. Lirik qahramonning ishqni izlash, uning sinovlaridan o’tish va nihoyat ishqni “bebaho ganj” sifatida anglash jarayoni poetik-ruhiy dinamika nuqtai nazaridan yoritiladi. Shuningdek, asardagi “cho‘g‘”, “tig‘”, “pichoq”, “ganj”, “mil”, “paranji” kabi ramziy obrazlarning semantik vazifasi, “qip-qizil ashk”, “oppoq rashk”, “yam-yashil vasl”, “zarg‘aldoq hajr” rang-tasviriy epitetlarning badiiy-estetik xususiyatlari hamda lirik qahramon kechinmalarini ifodalashdagi hissiy-ruhiy vazifasi tahlil qilinadi. Natijada ishq obrazi asarda bir vaqtning o‘zida ham ruhiy sinov, ham ma’naviy panoh, ham insonni yuksaklikka yetaklovchi kuch sifatida talqin qilinishi asoslanadi.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ КОНЦЕПТА ЛЮБВИ В ПОЭЗИИ

Паризод Туропова

Доцент Джизакского государственного педагогического университета (JDPU)

Доктор философии (PhD) по филологическим наукам

Электронная почта: turoпова.parizod@bk.ru

Джизак, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: концепт любви, любовная лирика, философская лирика, лирический герой, духовный опыт, любовь, ревность, отношения, брак, душевная рана, бол, символ, световая поэтика, художественный образ, метафора, индивидуальный поэтический стиль.

Аннотация: В статье рассматривается художественно-философское осмысление концепта любви в стихотворении Мехрибон Абдурахмоновой «Ишк нафаси» («Дыхание любви»). Анализируется влияние любви на психику человека и ее взаимосвязь с такими противоречивыми переживаниями, как слезы, ревность, душевная мука, страдание, единение и разлука. Путь лирической героини от поиска любви и преодоления сопутствующих испытаний до осознания ее как «бессенного дара» исследуется через призму поэтической и психологической динамики. Кроме того, в работе освещаются семантическая функция таких символических образов, как «угол», «тиг», «нож», «гандж», «мил», «буранджи», а

также художественно-эстетическая и эмоционально-психологическая роль световых эпитетов, таких как «ярко-красная любовь», «белая ревность», «ярко-зеленая ваза», «золотой хаджр». В результате образ любви в произведении интерпретируется как духовное испытание, духовное убежище и сила, возносящая человека к вершине.

Kirish. O'zbek she'riyatida ishq mavzusi eng qadimiy va barqaror adabiy-estetik tushunchalardan biri sifatida namoyon bo'lib, turli davrlar poetik tafakkurida o'zining mazmun va shakl xususiyatlarini yangilab kelgan. Mumtoz adabiyotda ishq ko'pincha insonning ma'naviy kamoloti, ruhiy poklanishi va komillikka intilishi bilan bog'liq holda talqin etilgan bo'lsa, zamonaviy she'riyatda mazkur tushuncha shaxsning ichki dunyosi, ruhiy-hissiy holatlari, estetik qarashlari va individual tajribasini ifodalashning muhim vositalaridan biriga aylangan. Shu bois an'anaviy ishq mavzusi zamonaviy lirikada yangi poetik tafakkur, individual uslub va estetik qarashlar asosida qayta talqin etilmoqda.

Ishq insoniyat badiiy tafakkurining universal mavzularidan biri sifatida insonning ichki olami, ma'naviy ehtiyojlari, ruhiy izlanishlari va estetik idealini ifodalaydi. U oddiy hissiy holat doirasidan chiqib, inson va olam, inson va inson, inson va mutlaq haqiqat o'rtasidagi munosabatlarni anglashning o'ziga xos poetik modeliga aylanadi. Shu nuqtai nazardan ishq mavzusini o'rganish uning syujet yoki motiv sifatidagi vazifasini aniqlash bilan cheklanmay, muayyan asarning g'oyaviy-estetik tizimini tashkil etuvchi konseptual mohiyatini tadqiq etishni ham taqozo qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Konsept tushunchasi turli gumanitar fanlar doirasida turlicha talqin etilsa-da, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda u inson tafakkuri, milliy-madaniy tajribasi, hissiy munosabati va qadriyatlar tizimi bilan bog'liq murakkab ma'naviy birlik sifatida qaraladi. S.Askoldov konseptni inson tafakkurida muayyan tushunchalarni anglash va ular haqidagi tasavvurlarni umumlashtirishga xizmat qiluvchi birlik sifatida talqin etsa, D.Lixachyov uning milliy-madaniy tajriba va individual tafakkur bilan bog'liq jihatlariga e'tibor qaratadi. Yu.Stepanov konseptni inson madaniyatining ma'naviy birligi sifatida baholab, uni tarixiy, madaniy va shaxsiy ma'nolar qatlami bilan bog'laydi. S.Vorkachev esa konseptning lingvomadaniy xususiyatini ta'kidlab, uni muayyan madaniyat va insonning shu madaniyatdagi tajribasini aks ettiruvchi murakkab tuzilma sifatida izohlaydi.

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan esa konsept mazkur umumiy xususiyatlar bilan bir qatorda, ijodkorning badiiy tafakkuri va estetik dunyoqarashi bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Badiiy konsept muayyan g'oya, hissiy holat, falsafiy qarash yoki ma'naviy qadriyatning obraz, motiv, ramz, badiiy detal va lirik kechinmalar tizimi orqali badiiylashuvini anglatadi. L.Miller badiiy konseptni mazmuniy va estetik kategoriya sifatida baholab, uning adabiy asardagi ma'no va estetik ta'sirni shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi. I.Tarasova esa badiiy konseptni lingvistika va adabiyotshunoslik kesishuvida o'rganib, uni asarning obrazli-estetik mazmunini anglash imkonini beruvchi muhim nazariy tushuncha sifatida talqin qiladi. B.Oqbo'taevning ta'kidlashicha, badiiy konseptni tadqiq etish obraz, g'oya, poetika, falsafa va estetika o'rtasidagi aloqadorlikni hisobga olishni taqozo etadi.

Shunday qilib, badiiy konseptni faqat muayyan so'z yoki tushunchaning ma'nosi bilan cheklab bo'lmaydi. U ijodkorning voqelikni idrok etishi, estetik qarashlari, ruhiy tajribasi va milliy-madaniy tasavvurlari asosida shakllanib, badiiy matnda obrazlar tizimi, motivlar, ramzlar, badiiy detallar va lirik kechinmalar orqali voqelanadi. Ayniqsa, lirik she'riyatda konsept tashqi voqelik tasviridan ko'ra insonning ichki dunyosi va ruhiy harakati bilan yaqin aloqada namoyon bo'ladi. Shu jihatdan ishq konsepti zamonaviy o'zbek she'riyatidagi eng serqatlam badiiy-falsafiy tushunchalardan biri sifatida tadqiq etishga munosibdir.

Natijalar va muhokama. Zamonaviy o'zbek she'riyatida esa ishq konsepti an'anaviy mazmunni saqlagan holda yangi badiiy shakl va individual ifoda vositalari bilan boyib bormoqda. Bunda ishq tashqi voqea yoki lirik qahramonning muayyan munosabati sifatidagina emas, balki uning ichki dunyosida kechadigan murakkab ruhiy jarayon sifatida tasvirlanadi. She'riy matnda ishqning mazmuni rang, tovush, harakat, tabiat manzarasi, ramz va metaforik obrazlar orqali ochilishi mumkin. Natijada an'anaviy ishqiy motivlar individual poetik tafakkur asosida qayta ma'nolanadi. Mehribon Abdurahmonovanning "Ishq nafasi" she'ri ham mazkur nazariy nuqtai nazardan e'tiborga molik. Asarda ishq konsepti mumtoz she'riyatdan meros bo'lgan hijron, vasl, ashk, rashk, ozor va sadoqat kabi ma'no qatlamlari bilan bog'langan holda namoyon bo'ladi. Biroq shoira mazkur an'anaviy ma'nolarni individual badiiy obrazlar, rangiy ifodalar, metaforik birikmalar va ruhiy kechinmalar dinamikasi orqali yangicha talqin etadi. Shu jihatdan she'rda ishq konseptining shakllanishida an'ana va individual ijodiy tafakkur uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shoira ishqni tayyor an'anaviy qoliplar asosida emas, balki lirik qahramonning individual ruhiy tajribasi, ranglar, tovushlar, harakat va ramziy obrazlar tizimi orqali badiiylashtiradi. She'rda ishq tashqi voqelikdagi muayyan hodisadan ko'ra, insonning butun ruhiy borlig'ini qamrab oluvchi va uni o'zgartiruvchi ichki kuch sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli asarning psixologik harakati ishqni izlashdan uning sinovlarini kechirish, og'rig'ini qabul qilish va nihoyat ma'naviy qadriyat sifatida anglashga tomon rivojlanadi.

She'ning dastlabki misralaridayoq "Men bir ishq..." ifodasining takroriy qo'llanishi lirik kechinmaning dinamikasini belgilaydi:

Men bir ishq tilovdim
Ashklar keldiyo...
Chalqancha suzishni
o'rgatdi mavji
Men bir ishq so'rovdim
Rashklar keldiyo...
Falakni kuydirib
yubordi avji .

Bu yerda "tilovdim" va "so'rovdim" ifodalari lirik qahramonning ishqqa bo'lgan intilishini turli ruhiy tuslarda ifodalaydi. "Keldiyo" takrori esa kutilgan ishqning muayyan ruhiy voqelikka aylanganini anglatib, she'ning emotsional intonatsiyasini kuchaytiradi. Natijada takror oddiy uslubiy bezak vazifasida qolmay, lirik syujetni harakatga keltiruvchi kompozitsion vositaga aylanadi. "Tilovdim – ashklar keldi", "so'rovdim – rashklar keldi" munosabati esa psixologik parallelizmni hosil qiladi. Lirik qahramon ishqni istaydi, ammo ishq bilan birga uning murakkab va og'riqli holatlari ham kirib keladi. Demak, shoira talqinida haqiqiy ishqni uning sinovlaridan ajratib bo'lmaydi. Ishq quvonch manbai bo'lishi bilan birga, insonni iztirob, sog'inch va ruhiy beqarorlik bilan ham yuzma-yuz qiladi. "Ashklar"ning "mavj" bilan bog'lanishi ushbu ruhiy-hissiy holatni yanada chuqurlashtiradi. Bu yerda ko'z yoshi oddiy fiziologik holat sifatida emas, balki hissiyotning to'liqsimon harakatini ifodalovchi poetik timsol sifatida namoyon bo'ladi. "Chalqancha suzishni o'rgatdi mavji" misrasidagi "mavj" suv harakatini anglatish bilan birga, ishq tufayli paydo bo'lgan kuchli va nazorat qilib bo'lmaydigan hissiy oqim ramziga aylanadi. Suzish harakati lirik qahramonning avval unga noma'lum bo'lgan ruhiy holatni boshdan kechirish jarayonini ifodalaydi. Shu tariqa tabiiy harakat obrazi lirik kechinmaning istioraviy obraziga aylanib, uning ichki o'zgarishini badiiy jihatdan yorqinlashtiradi.

Keyingi misrada "rashk" obrazining kirib kelishi ishq kechinmasining ichki ziddiyatini kuchaytiradi. "Rashklar" shaklining ko'plikda qo'llanishi muayyan bir his emas, balki turli ko'rinishlarga ega murakkab ruhiy-hissiy holatni ifodalaydi. "Falakni kuydirib yubordi avji" mubolag'ali ifodasi esa rashkning lirik qahramon qalbida nihoyatda kuchli darajaga yetganini ko'rsatadi. Demak, she'rda ishqning ichki harakati izchil kuchayib boradi: ishqqa intilishdan ashk va rashkka, ulardan ozor va ranjga, hijron va vaslgacha bo'lgan muayyan ruhiy dinamika namoyon bo'ladi. Ishqning sinovli tabiati keyingi misralarda yanada keskin obrazlar vositasida ochiladi:

Yalangoyoq chopdim cho'g'lar ustida
Ko'ngil kuyugiga bas kelmay ranji.

Qolgandim qahrli tig'lar ostida

Ishqning pichog'ida qirqildi panji.

“Cho'g'”, “tig'”, “pichoq” kabi obrazlarni real jismoniy holat sifatida emas, balki lirik qahramonning ichki iztirobini tashqi predmetlar orqali ifodalovchi metaforik vositalar sifatida baholash lozim. “Cho'g'lar ustida chopish” ishq yo'lidagi og'ir kechinmalarni, “qahrli tig'lar” ruhiy qarshilik va ichki zo'riqishni anglatadi. “Ishqning pichog'i” esa paradoksal obraz sifatida alohida ahamiyatga ega. Pichoq kesish va og'riq bilan bog'liq predmet bo'lsa, uning “ishq” bilan biriktirilishi tuyg'uning inson ruhiyatiga ta'sir kuchini belgilaydi. Ishq lirik qahramonning avvalgi ruhiy holatini “kesib”, uni yangi ma'naviy tajribaga olib kiradi.

Shu nuqtai nazardan, “ko'ngil kuyugi” birikmasi lirik qahramonning ichki kechinmalarini ifodalovchi muhim metaforik obraz sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Kuyuklik odatda jismoniy ta'sir natijasida yuzaga kelsa, bu yerda u “ko'ngil” bilan bog'lanib, ruhiy azobni jismoniy og'riqqa yaqinlashtiradi. Ruhiy zo'riqishning “cho'g'”, “tig'”, “pichoq”, “kuyuklik” kabi predmet-obrazlar vositasida badiylashtirilishi ishq kechinmasining ta'sirchanligini kuchaytiradi. Biroq she'rda sinov va iztirobning o'zi yakuniy maqsad emas. Lirik kechinma asta-sekin ishqning qadrini anglash va uni asrash ehtiyojiga olib keladi:

Men bir ishq tilovdim

Ul ishq keldiyo...

Qanday asray endi, bebaho ganjim.

Bu yerda “tilovdim” fe'li intilishni, “keldi” voqelikka aylanishni, “asray” esa mas'uliyatni anglatadi. Shu tariqa lirik kechinmaning harakati istak → sinov → anglash → qadrlash → asrash bosqichlariga ega bo'ladi. “Ganj” obrazi obrazi o'zining bevosita ma'nosidan tashqari ishqning bebaholigi va ma'naviy qadriyat sifatidagi mohiyatini ifodalovchi istioraviy-ramziy obraz vazifasini bajaradi. Ganj yashirin va bebaho boylik. Lirik qahramon uchun ishqning “bebaho ganj” sifatida baholanishi uni oddiy hissiy kechinmadan yuksak ma'naviy qadriyat darajasiga ko'taradi. Endi qahramon ishqdan azob chekuvchi emas, balki uni asrash mas'uliyatini anglagan, ma'naviy jihatdan yuksalgan shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

She'rda ishq konseptining ko'pqatlamli ifodasida “U” obrazi ham muhim o'rin tutadi. She'rda unga aniq nom, tashqi tavsif yoki muayyan sifat berilmaydi. Uning nomsiz va umumlashgan holda qo'llanishi obrazning semantik doirasini kengaytiradi. Shu sababli “U”ni faqat lirik qahramon sevgan inson sifatida emas, balki ideal, mutlaq go'zallik, ma'naviy haqiqat va yuksaklik timsoli sifatida talqin qilish imkoni paydo bo'ladi:

Dunyolardan to'sib,

dunyoni to'sib,

faqatgina Uni ko‘rmoq ilinji,
faqat Ungagina ko‘rinmoq qasdi.
Ko‘zimga mil tortdim,
dilga paranji.

“Uni ko‘rmoq” va “Ungagina ko‘rinmoq” istaklarining parallel qo‘yilishi ishqning bir tomonlama egallash istagi emasligini ko‘rsatadi. Birinchi istak oshiqning ma’shuqaga intilishini ifodalasa, ikkinchisi uning ma’shuqa nazarida munosib mavqega erishish orzusini aks ettiradi. Demak, ishq bu yerda o‘zaro ma’naviy yaqinlik va tan olinish ehtiyoji sifatida namoyon bo‘ladi. “Faqatgina” va “faqat” so‘zlarining takrori mazkur istakning mutlaqligini kuchaytiradi. Lirik qahramonning butun diqqat-e’tibori tashqi olamdan uzilib, yagona “U” ma’shuqaga yo‘naltiriladi. “Dunyolardan to‘sisib, dunyoni to‘sisib” takrori esa tashqi voqelikdan chekinishni kuchaytiradi. Bu chekinishni ramziy ma’noda ichki olamga yuzlanish, o‘z ruhiyatini yagona ideal bilan uyg‘unlashtirish jarayoni sifatida talqin qilish mumkin.

Mazkur talqin o‘zbek mumtoz adabiyotidagi ishq konsepti bilan muayyan ma’naviy mushtaraklikka ega. Mumtoz she’riyatda ishq insonni o‘zlikdan yuksaltiruvchi, nafs va dunyoviy manfaatlardan uzoqlashtiruvchi kuch sifatida talqin etilgan. Majoziy ishqdan haqiqiy ishqqa yuksalish jarayonida mahbub obrazi shaxsiy muhabbat timsolidan ilohiy haqiqatni anglatuvchi ma’naviy ramz darajasiga ko‘tariladi. “Ishq nafasi”dagi “U” obrazining nomsizligi ham ana shu keng talqin imkoniyatini saqlab qoladi.

“Ko‘zimga mil tortdim, dilga paranji” ifodasi ham ishqning mutlaqlashuvi bilan bog‘liq. Ko‘z va dil obrazlari tashqi va ichki idrokni anglatadi. Lirik qahramon tashqi dunyoning ta’siridan o‘zini himoya qilib, diqqatini yagona ob’ektga qaratadi. Shu jihatdan mazkur ifoda ishqning inson ruhiyatida tanlovchan va mutlaq holatga aylanishini ko‘rsatadi.

She’r poetikasida epitetlar ham individual-badiiy xususiyat kasb etadi. “Qip-qizil ashk”, “oppoq rashk”, “shirin ozor”, “go‘zal ranj”, “yam-yashil vasl”, “zarg‘aldoq hajr”, “bebaho ganj” kabi epitetik birikmalardagi obraziy-sifatlovchi komponentlar o‘zining odatiy lug‘aviy ma’nosidan tashqari hissiy-ruhiy va estetik vazifa bajarib, badiiy obrazning ta’sirchanligini oshiradi:

Oh, qip-qizil ashkim,
o, oppoq rashkim,
o‘-o‘,.. shirin ozorim,
o‘-o‘,.. go‘zal ranjim,
maysa nafasligim – yam-yashil vasli,
qo‘ng‘iroq sasligim – zarg‘aldoq hajri.

Mazkur misralarda ranglar lirik qahramonning hissiy-ruhiy holatlarini badiiy ifodalovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. "Qip-qizil" epiteti ashk obrazi orqali ifodalangan kechinmaning ta'sirchanligini yanada kuchaytiradi. Oddiy ko'z yoshi rangsiz bo'lsa-da, poetik tafakkurda uning qizil tusda tasavvur qilinishi qalb harorati, ehtiros va ruhiy zo'riqishni rang vositasida badiiy ifodalaydi. "Oppoq rashk" esa rashkning an'anaviy salbiy mazmunini o'zgartiradi. Oq rang poklik, samimiyat va beg'uborlik timsoli sifatida namoyon bo'lgani uchun rashk bu o'rinda buzg'unchi tuyg'u emas, balki sevilgan insonga nisbatan befarq bo'lmaslikdan tug'ilgan ruhiy-hissiy holat sifatida talqin etiladi "Yam-yashil vasl" birikmasida yashil rang hayot, yangilanish, o'sish va umid kabi ijobiy ma'no qatlamlarini ifodalovchi badiiy belgi vazifasini bajaradi. Shu bois vasl holati ruhiy tiklanish va hayotiylik timsoliga aylanadi. "Zarg'aldoq hajr"da esa ayriliq, sog'inch va intizorlik muayyan rangiy kayfiyatga aylantiriladi. Bu yerda vasl va hajr faqat syujet holatlari emas, balki lirik qahramon ruhiyatidagi turli estetik holatlar sifatida namoyon bo'ladi.

Ranglarning mazkur tizimida hissiy kechinmalarning ranglar vositasida badiiy ifodalanishi bilan birga turli sezgi va idroklar uyg'unligiga asoslangan sinestetik xususiyat ham namoyon bo'ladi. "Yam-yashil vasl"da rang va "nafas" obrazi, "zarg'aldoq hajr"da rang va "qo'ng'iroq sas" obrazining uyg'unlashuvi turli sezgi sohalarini birlashtiradi. Ya'ni, ko'rishga oid rangiy tasavvur eshitish va nafas olish bilan bog'liq obrazlar bilan bir maydonda harakat qiladi. Natijada lirik qahramonning ruhiy kechinmalari ko'rish, eshitish va boshqa sezgi tasavvurlari bilan uyg'unlashib, sinestetik poetik ifodani yuzaga keltiradi. She'rdagi "oh", "o", "o'-o'" kabi ritorik undovlar ham lirik kechinmaning bevosita ifodasini kuchaytirib, asarning hissiy ohangini ta'sirchanlashtiradi. Ular matnga musiqiylik, emotsional harakat va ichki titroq ohangini bag'ishlaydi. Shu tariqa lirik qahramonning kechinmasi faqat ma'no orqali emas, balki intonatsion qurilish vositasida ham ifodalanadi. Ishqning og'riqli qirrasi "shirin ozor" va "go'zal ranj" kabi oksimoron birikmalarda yanada aniq namoyon bo'ladi. "Ozor" va "ranj" salbiy ruhiy holatni anglatga-da, ularning "shirin" va "go'zal" sifatlari bilan birikishi ishqning paradoksal tabiatini ochadi. Oshiq uchun mahbubdan kelgan og'riq ham qadrli, chunki uning manbai ishq. Shu ma'noda ozor va ranj ishqning zaifligi emas, balki uning chuqurligi va samimiyligini tasdiqlovchi ruhiy belgilar vazifasini bajaradi.

Vasl va hajr obrazlari ham ana shu ziddiyatli, ammo o'zaro bog'liq tizimning tarkibiy qismidir. Mumtoz she'riyatda vasl oshiqning mahbub diydoriga yetishishi, hajr esa ayriliq va intizorlik holatini anglatadi. Mehribon Abdurahmonova she'rda ushbu an'anaviy badiiy mazmunni saqlagan holda, mazkur obrazlarni individual rang tasviriy va hissiy-ruhiy talqin bilan boyitadi. Vaslning "yam-yashil", hajrning "zarg'aldoq" tusda tasvirlanishi ushbu kechinmalarning o'ziga xos hissiy-ruhiy qiyofasini shakllantiradi.

Muhimi, shoira vasl va hajrni faqat qarama-qarshi holatlar sifatida emas, balki bir-birini mazmunan to'ldiruvchi tushunchalar sifatida talqin qiladi. Hajr bo'lmasa, vaslning qadri to'la anglanmaydi; vasl ehtimoli bo'lmasa, hajrning ma'naviy mazmuni ham susayadi. Shu bois hajr ishqning faqat salbiy natijasi emas, balki uning chuqurligi va ta'sirchanligini ta'minlovchi hissiy-ruhiy holat sifatida namoyon bo'ladi. She'rning butun obrazlar tizimiga yaxlit nazar tashlanganda, ishq konseptining ichki harakati yaqqol ko'rinadi: ishqqa intilish → ashk → rashk → ozor va ranj → hajr → vasl → ishqni anglash va asrash. Bu ketma-ketlik voqealar rivojidan ko'ra lirik qahramonning ichki kechinmalari tadrijiga asoslangan psixologik syujetning ustuvorligini ko'rsatadi. She'rda tashqi hodisalardan ko'ra lirik qahramonning ichki o'zgarishi muhim. Shu sababli ashk, rashk, ozor, ranj, hajr va vasl shunchaki ishqiy tushunchalar emas, balki qahramon ruhiyatidagi o'zgarish bosqichlarini belgilaydigan poetik-kompozitsion obrazlardir.

She'r yakunida ishqning inson ruhiyatiga ikki tomonlama ta'siri umumlashtiriladi:

Ne bir balolarga ro'baro' qo'yib,
ne-ne balolardan asragan Ajri —
yerday xokisorim,
osmonday ko'shkim – ISHQIM...

Ushbu misralarda ishq konseptining ichki ziddiyatli tabiati eng yuqori nuqtaga ko'tariladi. U insonni "balolarga ro'baro'" qo'yadi, ayni vaqtda "balolardan asraydi". Demak, ishq ham sinov, ham panoh; ham iztirob, ham ma'naviy tayanch sifatida talqin etiladi. "Yerday xokisorim" va "osmonday ko'shkim" obrazlari esa ishqning qarama-qarshi qutblarini – xokisorlik va yuksaklikni bir nuqtada birlashtiradi. Lirik qahramon ishq oldida o'zini xokisor sezadi, ammo ayni shu ishq uni ma'naviy jihatdan "osmonday" yuksak holatga ko'taradi.

Shu tariqa she'rning yakuniy "ISHQIM" formulasi asardagi ishq konsepsiyasining ma'naviy tadrijini umumlashtirib, uning g'oyaviy-badiiy mohiyatini ochib beradi. Dastlab tilangan, so'ralgan ishq yo'lida ashk, rashk, ozor, ranj, hajr kabi sinovlardan o'tgan lirik qahramon uning mohiyatini anglaydi va ishqni asrash lozim bo'lgan "bebaho ganj" sifatida qabul qiladi. Yakunda ishq faqat shaxsiy tuyg'u emas, balki insonni o'zgartiradigan, ma'naviy jihatdan boyitadigan va yuksaltiradigan kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Mehribon Abdurahmonovanning "Ishq nafasi" she'rda ishq konsepti an'anaviy va zamonaviy poetik tafakkur uyg'unligi asosida talqin etilgan. Asarda ishq oddiy romantik tuyg'u yoki shaxsiy munosabat sifatida emas, balki insonning ichki olamini o'zgartiradigan, uni ruhiy sinovlardan o'tkazadigan, ma'naviy tajribasini boyitadigan va yuksalishga undaydigan estetik-falsafiy kategoriya sifatida badiiy talqin etiladi. She'r kompozitsiyasidagi ichki harakat "Men bir ishq tilovdim" ifodasining takrori asosida shakllanib, intilish → sinov → anglash → qadrlash →

asrash bosqichlari orqali izchillashadi. Ashk, rashk, ozor, ranj, hajr va vasl kabi hissiy-ruhiy holatlar lirik qahramonning ichki kechinmalari tadrijini belgilaydi. Shu jihatdan asarda voqeabandlikdan ko‘ra psixologik syujet ustuvor bo‘lib, ishq konsepti ichki kechinmalar dinamikasi orqali ochiladi. She‘rning muhim poetik xususiyatlaridan biri ishqiy kechinmalarning rang, nafas va tovush obrazlari uyg‘unligi vositasida badiiy ifodalanishidir. “Qip-qizil ashk”, “oppoq rashk”, “yam-yashil vasl”, “zarg‘aldoq hajr” kabi epitetik birikmalarda ranglar hissiy kechinmalarni obrazli ifodalab, ularning ruhiy-hissiy mazmunini ochishga xizmat qiladi. Rang, nafas va tovush obrazlarining o‘zaro uyg‘unligi ishq tuyg‘usini ko‘rish, eshitish, nafas olish va his qilish mumkin bo‘lgan murakkab estetik kechinma sifatida tasvirlash imkonini beradi.

Asardagi oksimoron, istiora va tashbeh san’atlari “shirin ozor”, “go‘zal ranj”, “ishqning pichog‘i”, “bebaho ganj”, “yerday xokisorim”, “osmonday ko‘shkim” kabi badiiy birliklar orqali ishq konseptining ichki ziddiyatli tabiati ochiladi. Xususan, ishqning ham sinov, ham panoh, ham iztirob, ham ma’naviy tayanch sifatida talqin qilinishi uning falsafiy mazmunini belgilaydi. Shu nuqtai nazardan Mehribon Abdurahmonovanning “Ishq nafasi” she‘ri zamonaviy o‘zbek lirikasida ishq konseptining hissiy-psixologik, estetik-falsafiy va irfoniy qatlamlarini birlashtirgan o‘ziga xos badiiy namuna sifatida baholanishi mumkin. She‘rning poetik qimmatini ishq mavzusining an’anaviyligida emas, balki uning ranglar poetikasi, sinestetik tasvir, oksimoron, takror, psixologik parallelizm, istiora va tashbeh kabi badiiy san’atlar tizimi orqali yangi estetik mazmun kasb etganida namoyon bo‘ladi. Asar sarlavhasidagi “nafas” tushunchasi ham shu ma’noda muhim: ishq inson hayotiga tashqi tomondan kirib keluvchi holat emas, balki uning ma’naviy borlig‘i bilan uyg‘unlashgan, yashash va his qilish jarayonini belgilaydigan ichki kuch sifatida anglashiladi.

Demak, “Ishq nafasi”da ishq insonni sindiruvchi emas, balki uning ruhiy imkoniyatlarini namoyon qiluvchi kuch sifatida talqin etilgan. Uning og‘rig‘i ham, shodligi ham lirik qahramonning ma’naviy dunyosini boyitadi. Ana shu jihat asarda ishq konseptining badiiy-falsafiy mohiyatini belgilab, an’anaviy ishqiy poetikani zamonaviy individual tafakkur bilan uyg‘unlashtirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Асколдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность: От теории словесности к структуре текста. Антология. – Москва: Академия, 1997.–С. 267-279
2. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность: от теории словесности к структуре текста: антология / под общ. ред. В.П. Нерознака. – Москва.: Академия, 1997. – С. 280–287

3. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры.– 3-е изд.– Москва: Академический проект, 2004. – 992 с
4. Воркачев С.Г. Любовь как лингвокультурный концепт: монография. – Москва: Гнозис, 2007. – 261 с.
5. Миллер Л.В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39–45
6. Санюк Е.Е. Художественный концепт «любовь» в поэтическом цикле Фридриха Рюккерта «Liebesfrühling» // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки. – 2021. – Т. 23, № 3. – С. 64–66
7. Тарумова Н.Т. Синестезия света в поэтическом языке Андрея Белого // Труды Института русского языка им. В.В. Виноградова. – 2026. – № 2 (48). – С. 253–263.
8. Тарасова И.А. Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 4 (2). – С. 742–745
9. Oqbo‘taev B. H. Adabiyotshunoslikda badiiy konsept nazariyasi // Jurnal akademicheskix issledovaniy Novogo Uzbekistana, 2024.– Т. 1. № 7.– В. 4-10.
10. <https://ziyouz.uz/ozbek-sheriyati/ozbek-zamonaviy-sheriyati/mehribon-abdurahmonova-1964/>